

TÜRKÜ DÜNYAMIZDAN ESİNTİLER

.....
Nevzat GÖZAYDIN
.....

Bayram günlerinin en hoş hatırlanan olayları içinde, birbirine sevgiyle, hoşgörülle, anlayışla yaklaşan insanlarımızın tatlı sözleri, şakaları ve duygularının ifadeleri önemli bir yer tutar. Ne kadar sıkıntıda olursa olsun, gelip geçerken hoş bir türkü, onu sıkıntılarından çekip alır, bambaşka bir dünyanın içine sürükleyiverir.

Duygularımızın, isteklerimizin ve düşüncelerimizin belirlenmiş bir ses, ezgi ve hareket birlikteliği içinde sergilenmesi, genellikle türkülerimiz aracılığıyla. Onlar kişilerin ve toplulukların maddi ve manevi özelliklerini ortaya koyan kültür verileri arasında çeşitli kalıplara bağlanan veya tasnif edilen şiirlerdir. Bir de hareketin eşlik etmesi söz konusu olunca, hiç unutulmayan halk oyunlarımız sahnelere çıkar. Hep birlikte coşkuyla, heyecanla, neşeyle ve içtenlikle sahnelenen oyunlarımızdaki türküler, bir yandan sözleriyle edebî ürünlere malzeme oluştururken diğer yandan da maddi kültür ürünleriyle gözlerimizi şenlendirir. Tepeden turnağa, başlıktan çoraba, yemeniden pabuça, üç etekten cepkene ve daha nicelerinin renkleri, işlemeleri, donanımları bir el sanatı olmaktan öte, sanat eseridir de... Halk oyunları hem ses hem müzik hem hareket ve hem sanat belirten bir bileşimdir. Ayrıca milletimizin bütün bir tarihini, gelmişini geçmişini anlatan olaylarını, geçmişine olan köprülerini, geleneklerini, göreneklerini dededen toruna, nineden gelinine aktaran muazzam bir kültür varlığıdır. “Oyun” daha Kâşgarlı Mahmud zamanından beri bilinen bir kavramdır, bin yıl ötesinden beri yazılı kaynağımızda varlığını ortaya koyan bir sözdür. Her şenlikte, düğünde, bayramda halkımızın hemen bir araya gelerek, mutluluğunu belirttiği oyunlarımız ve türkülerimiz, hayatımızın tam bir yansımasıdır.

Dergimizde zaman zaman yazılarını okuduğumuz Ahmet İnam “türkü” dünyasının gizli koridorlarında dolaşırken bir türlü çıkış yolunu bulamadığı için, bizlere ve türkü söyleyenle türkü yakanlara çeşitli sorular sormaktan kendini alamaz:

“Türkü dinleyenler, türkü söyleyenler, türkülerle nasıl bir ilişkiniz var? Ne demek, bir türkü sizin için? Tutturduğunuz bir şey midir, bir hoş olunca ya da sıkılınca içiniz? Neden türkü tutturur insan, yaşayıp gittiği hayata daha sıkı tutunabilmek için mi? Türkü hayatımızın neresinde durur? Eğlencede mi? Düğünlerde, törenlerde mi? Alıştığımız dünyaya bizi daha da perçinleyen can sıkıntısını önleyen bir avunma olanağı mı?”¹

Bütün bu soruların bir tek cevabının olması gerekir. O da: Türküler kendi insanımızı tanıtan, yaşatan bir kültür hazinesidir. İnsanımızı daha bebetken, beşikteyken ninnilerin yumuşak ezgileriyle yavaş yavaş seslendirilen analarımız yoğurmuşlardır. O, sessiz çığlıklarını, hasretini, umudunu, sıkıntısını, sevincini, çaresizliğini ve dünyaya bakışını, bu ninnilerde dile getirirken, bir kültür denizinin içinde olduğunun bile farkında değildir. Ninelere, analardan, teyzelerinden daha çocukken, bebekleriyle oynarken duyduğu, öğrendiği bu güzel ninnileri gelecek kuşaklara da aktarma görevini başarıyla yerine getirmiştir. Ninnilerle başlayan türkü dünyasının hemen her yaşta ve dönemde alıcısı vardır. Çocukluktaki sayışmacalar, tekerlemeler, türkülerdeki ahenkli yapıya uygun bir ezgiyle söylenir. Geleceğin icap ettirdiği biçimde kızlar ayrı, erkekler ayrı veya beraberce oyun oynarken de bu ezgileri sürdürürler.

Yaşların çoğaldığı, büyüme çağlarında türkü dünyasının başka örnekleri ortaya çıkar. Genç kızlar evlerinde el işlerini yaparken, çeyiz hazırlarken, arkadaşlarıyla birlikte hoşça vakit geçirirken, beklentilerini türküyle dile getirir. Türkü onlara bir tür yaşama zevki, heyecanı katar. Kendi saflığını, masumluğunu, ailesine bağlılığını, geleceği hakkında niyetlerini de türkü dizelerine döker. Yahut daha önce dökülmüş olan dizeleri tekrarlayarak onlara sahip çıktığını gösterir.

Delikanlılığa adım atmaya çalışan erkek çocuklar da türkü dünyasının içinden kendilerine en uygun olanları bulup çıkarırlar. Kimi iş bulma derdinde, kimi askerlik çağının yaklaşması üzerine askerlikle ilgili türkülerini can kulağıyla dinler, kimi yolu gurbete düşecekse gurbet türkülerinden medet umar. Türküyü önceden yakan askerin dediklerini tekrar eder.

1 Ahmet İnam, “Hayata Türkü Olup Duran”, İhan Başgöz, *Türkü*, İstanbul 2008 içinde, s. 183-185.

Adana'dan derlenen bir türkü onun yarasına merhem olur:

Asker oldum giydim yelek/ Eylen suna gelin eylen/ Üç günde ayırdı, felek/ Eylen suna gelin eylen/ /Suna gelin suna gelin/ Tez mektup yaz bana gelin/ İzin alıp sana gelim// Verin benim martinimi/ Koy çantama tütünümü/ İşte giydim potinimi/Eylen suna gelin eylen//

Buradaki suna, bir kız ismi değil, sevgilisinin sunaya güzel bir ördeğe göndermedir. Aklı sevgilisinde kalan genç askere cevap yine bir türküdedir:

Asker yolu beklerim/ Günü güne eklerim/ Sen git yârim talime/ Ben burayı beklerim// Mendilimde tel oya/ Gülmedim doya doya/ Asker yolu beklerim de/ Gününü saya saya// (Yozgat'tan).

Geçen yüzlerce yıllarda coğrafyadaki sınırlarımızın genişliği herkesçe bilindir. Akdeniz'i haraca bağlayan 'Türk gemicilerinin hatıralarında da Cezayir'in önemli bir yeri vardır. Bugün bile, düğünlerimizde hâlâ 'Cezayir Havası' yeri geldiğinde çalınır, onun ezgisine uygun olarak da halk oyuncularını yeteneklerini sergilerler:

Cezayir'in yüksek olur evleri/ İçindedir ağaları beyleri/Sultan Cezayir)/Türkçe de bilmez Arapçadır dilleri//Sokakları mermer taşlı/ Güzelleri hilal kaşlı/ Hep bakışlılar bize karşı// (Antalya).

Hayatın ilerleyen dönemlerinde de türküler hep karşımıza çıkarlar, hep yanımdadırlar. Her yörenin insanı çocukluğundan itibaren duyduğu, yaşadığı o ezgileri unutamaz. Hele de kendi köyünde, obasında, kasabasında yaşadığı duygu coşkunluğunu, sevincin, mutluluğun ve heyecanın bayramlardaki görüntüsü uzun yıllar hafızalardan silinmez. Toplumumuzun dayanışmasında en anlamlı, en güzel ve en düşündürücü örneklerini sergileyen bayram veya bir bakıma ailelerin bayramı sayılan düğünlerdeki türküler de insanımızı hayata bağlayan dizelerle doludur:

Şanlıurfa'dan şu dizeler bunu kanıtlar:

Bugün bayram günüdür/ Güzeller düğünüdür/ Herkesin yüzü güler/ Bana seyran günüdür// . Komşu il Diyarbakır'da ise şu dizeler biraz da hasreti, beklentiyi açığa çıkarır:

Sen gideli üç gün kaldı bayrama/ Eller gider sen çıkarısın seyrana/Sen gideli kararları geymişem/ Senin uğran bu başımı vermişem//Ancak yine de insanımızın hoşgörüsü, sabrı, sevecenliği ağır basar bayramlarda ve bir Çorum türküsü bunu şöyle söyler: Şu mübarek günde küsmek olur mu?/Uzat

ellerini bayramlaşalım/ Tanrı selamını kesmek olur mu?/ Uzat ellerini bayramlaşalım// Eller al giymiş gider bayrama/ Şu gurbet ellerde girdim yaslara/ Selam olsun sıladaki dostlara/ Uzat ellerini bayramlaşalım// Mor gülüm de al güllere yakışır/ Yavrularım yollarıma bakışır/ Bayram gelir küsülüler barışır/ Uzat ellerini bayramlaşalım//.

Türkülerimizin içinde barındırdığı estetik değerler, güzellikler, bir ressam-şair olan Bedri Rahmi Eyuboğlu'nu da çok yakından etkilemiştir. Onun resimlerinde, desenlerinde kullandığı yüzlerce rengi, o türkülerde de bulur, onların saflığını, güzelliğini dizelerinde yakalar. Türkünün içindekindeki 'şiir' havasını ondan daha iyi kimse yakalayamaz zaten ve şöyle der:

“Başka milletler nesir pekmeziyle yetişip ara sıra şiir balına uzanırlarken biz pekmeze boş verip hep şiir balına uzanmışız.

Bizim çocukluğumuzda duyduğumuz masallara yer yer şiirler ve türküler karışırdı. Türküler nesrin sıfırı tükettiği, nefesi kesildiği yerde değil, olmayacak bir yerde karşımıza çıkardı. Aradan otuz kırk yıl geçtikten sonra masalın kuruluşunu topyekun unuttuğumuz hâlde, bu türkülerini dün duymuş gibi hatırlamamıza ne buyrulur? Yoksa bizi, milletçe şiire kulak kabartan şiirin kendisi değil de, onu kanatları üstünde taşıyan türküler midir? Öyle ya? Edirne'nin köylerinde doğan şiiri, Sivas yaylalarına götüren kuvvet, müzik değil de nedir? Bundan yüz sene evvel hangi radyo, hangi matbaa, hangi kitap bu işi görmüş olabilirdi?

Biz köy türkülerindeki şiir balını otuz yaşına geldikten sonra tadabildik. Bize orta mektep lise sıralarında şiir balından keçi boynuzu kadar nasip almamış manzumeler öğrettiler. Şiir balı tadacağız diye yıllarca yalandık durduk. Ne kadar geç olursa olsun, sonunda köy türkülerindeki şiir balı imdadımıza yetişmese vitaminsiz kalmış çocuklar gibi çarpılacaktık.”²

Türküleri şiirlerle mukayese eden Eyuboğlu, başka bir eserinde şu hükümlere varmıştır ve bu hükümler önde gelen bir sanatkârımızın bugün de değiştirilemeyen kesin hükümleridir:

“Siz hiç her satırı sımsıcak, yepyeni bir özle dolu şiirler hatırlar mısınız? Usta şairlerde öz, hesaplı duraklarla gelir. İnsana nefes alma payı bırakırlar, birbiri arkasından biri ötekenden yüklü mısralarla insanı delik deşik etmezler. Şiirin bu kadar zorlusu lüzumundan çok kuvvetli bir içki gibi insanın dudaklarını parçalar. Bir durup dinlenme payı, akli, yüreği küçük

2 Bedri Rahmi Eyuboğlu, *Delifışek*, Bilgi yayınları, Ankara 1987, s. 10-11.

bir zaman için susturma, oyalama payı iyi şairlerde rastlanan ustalıklardan birisidir... Bulandırılmamış has köy şiirlerinde rastladığımız ustalıkların benzerini bol bol nakışlarımızda da bulacaksınız. Yalnız şurasını tekrar edeceğim. Marifet bunları olduğu gibi bugünün şiirlerine, bugünün resmine aktarmak değil, marifet halk sanatındaki köylü sanatındaki sağlam tarafları, işçilik güzelliğini, akıl ölçülerine vurulmuş zenaati, hele hele her şeyden önce sadeliği yakalamakta. Öyle bir sadelik ki ancak üç kaynaktan, üç gözde bulunuyor: Su katılmamış halk sanatında, dahi sanatkârlarda ve henüz cemiyetin sillesini yememiş yaşlardaki çocuklarda.”³

Türkülerimizi değerlendiren başka ünlü bir yazarımız ise, şu ifadeleri yeğlemiştir:

“Anadolu’nun romanını yazmak isteyenler ona mutlaka bu türkülerden gitmelidir” (Tanpınar, *Beş Şehir*, s. 103). Gerçekten de Anadolu bitmez tükenmez bir uzun nehir. Sularını taşıra taşıra, çağıldaya çağıldaya, şelalelerden, çavlanlardan atlaya atlaya, insanlarımızın kulaklarında unutulmayan sesler bırakıyor, bırakacaktır da... Hele renkler, hele renkler... Türkülerdeki renk zenginliği ayrı bir yazı konusudur, onu sonraya bırakalım... Ama çiçekler, rengârenk çiçekler, boylarıyla, kokularıyla, başını eğsin eğmesin varlıklarıyla türkülerimizde kendilerini gösterirler. Doğanın bütün hareketlerini yakından gözleyen, onun kendisine verdiği bütün nimetleri başının üstünde tutan Anadolu insanı elbette yüzlerce hikâyeye, romana konu olacaktır, zaten olmuştur da... Kitaplıklarımızda bu alanda yazılmış kim bilir kaç hikâyemiz, romanımız vardır? Onlara konu olan olayların birer türkü hâlinde dile getirilmişlerini görüp okuyunca veya dinleyince, bir tür tarih sahnesinde yerimizi almış gibi oluruz. Halk şairleri, âşıklar bu olayları, depresim, sel, kavga, savaş, kaçakçılık, cinayet vb. toplum olaylarını hemen öğrendiği, bellediği kalıplar içerisinde destanlaştırır. Elimizde bunların yüzlerce örneği vardır. Zamanla o türküyü yakanın adı da unutulur, türkü kendi, has kimliğine bürünür, anonimleşir ve işte o zaman asıl “türkü” olur. Destanlar, ninniler, ağıtlar hayatımızın bütün dönemlerini ayrı bir ezgiyle, içtenlikle, güzellikle ortaya koyarken, Eyuboğlu’nun ifadesiyle “şiir” ruhunu da yansıtır.

Türkülerimizi yakanlara, yaşatanlara, derleyenlere, yorumlayanlara, yukarıdaki “coşkusunu” hissettirenlere gönüller dolusu selam olsun.

3 Bedri Rahmi Eyuboğlu, *Körolası*, Bilgi yayınları, Ankara 1997, s. 98.